

FINNSAMs vårkonferens 29-31 maj 2015 i Alfta och Rättvik

Finnmarker är ofta gränsland. Årets vårkonferens hölls i gränslandet mellan Dalarna och Hälsingland, där också Svealand och Norrland möts. ABF:s kursgård Gläntan i Mållångstad på hälsingesidan stod för inkvartering, de flesta måltiderna och lokaler för en god del av föredragen medan lördagens föreläsningar och måltider var förlagda till Bingsjö bystuga i Rättviks finnmark. Arrangörgruppen bestod av Maud Wedin, Stig Welinder och Maths Östberg och deltagarlistan upptog cirka 60 namn.

Hus och bygder med historia

Fredagens föredrag inleddes med att Stig gav en översikt över hur metoder för datering med hjälp av årsvarv utvecklats. Dendrokronologi, dvs. åldersbestämning med hjälp av årsringar i trä, är i dag standardmetod för datering av virket i byggnader och ibland också av föremål. Också inristningar och dokument kan bidra väsentlig information i sammanhanget.

Därefter berättade Bertil Israels från Svärdsjö om dendrokronologi i praktiken. Prover behöver tas från flera av stockarna i en byggnad. Det är också viktigt att beakta byggnadens utseende och detaljer som knutarnas form vid åldersbestämning. Byggnadsvirke har ofta återanvänts varför avverkningsåret för en enskild stock inte självklart är liktydigt med byggnadsåret för huset ifråga.

Bertil Israels med ett urval av sina verktyg för dendrokronologisk bestämning, foto Jan-Erik Björk

Maud Wedin och Maths Östberg berättade om den trakt vi befann oss i. Förbi Mållångstad och vidare söderut över sjön Mållången gick den gamla färdvägen via Falun mot marknadsplatserna i Mälardalen. I Mållångsstuga vid sjöns södra ände fanns ett gästgiveri.

Längre tillbaka var handelsvaror även belagda med tull vid inrikes transporter och statskassan ville inte gå miste om några inkomster. 1632 tilldelades finnen Klemet Henriksson ett hemman i Mållångstad av landshövding Creutz mot att han höll uppsikt över varuflödet i trakten. Trots omgivningens protester blev Klemet kvar i bygden och hans ättlingar uppgick efterhand i den övriga lokalbefolkningen.

Skogsfinskt byggnadsskick var ett av konferensens teman. Rökstugan, rian och bastun är de tre skogsfinska karaktärsbyggnaderna. Någon bevarad rökstuga i norra Sverige är inte känd. I något fall står ruinen efter rökugnen kvar, som i Kölsjön i Hassela. I Dalarna har ett sent fynd gjorts av en rökstuga i Dymossen vid Valborgshöjden i Säfsen. De rökstugor som funnits bevarade till senare tid beskrivs som ganska enkelt beskaffade. Då välståndet i finnmarken var betydligt större under kolonisationsfasen var sannolikt också bostadsstandarden högre under denna tid.

Rian vid Klockargården i Bingsjö är den äldsta i Skandinavien som står på ursprunglig plats. I samma by är också Pekkosgårdens bagarstuga och rian på Danielsgården av särskilt intresse.

Under Stig Welinders ledning har skogsfinska gårdar grävts ut vid Svartviken i Stora Skedvi, i Grannäs på Alfta finnskog och i Råsjön i Medelpad. I Råsjön syns det att byggnaderna stått i vinkel mot varandra. Från Grannäs finns intressanta fynd som främst belyser levnadsstandarden i gården.

I ett brandstodsprotokoll från Lillskog i Färila från 1698 saknas uppgifter om ria och bastu på gården; varför är oklart. En rannsaking från Fansen beskrivs 1765 t o m inredningen i en stuga vars farstu hade dörrar i bägge ändar. På en karta från Stugubacken i Hanebo 1760 avbildas en fyrbyggd gård men uppgifter om gårdens utseende på 1650-talet saknas.

Brandstod Lillskog, Färila socken 1698	
En rökstuga värderad för	25 daler
En källarstuga gentemot	16 daler
En gäststuga	30 daler
Tvenne bodar med gott tak	20 daler
Tvenne nya stallar med tvenne bodar ovanpå	30 daler
Ett nytt fähus	20 daler
Get- och färhus	8 daler
Tvenne foderlador	6 daler
Ett [...] grindar	2 daler
Ett par skaklar	16 öre
En släde	3 daler
Två stycken nya liar	1 daler
Summa	161 daler 16 öre

Brandstodsprotokoll från Lillskog.

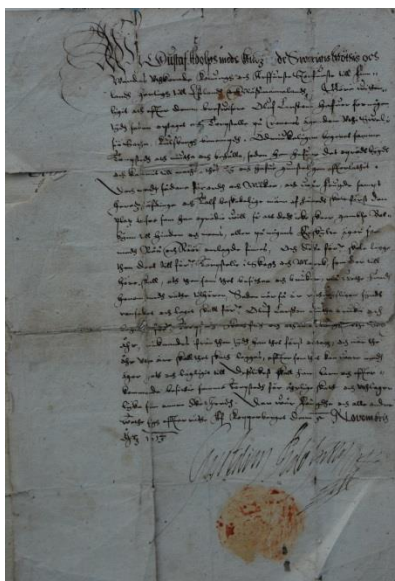

Maud Wedin visar en fyrbyggd gård i Stugubacken, karta från 1760, foto Jan-Erik Björk

Ett par härbren från skogsfinska gårdar i Los-Hamra har åldersbestämts dendrokronologiskt av Bertil Israels. Härbret från Tensskog i Los som daterats till 1640 står nu på hembygdsgården Gammeltomten och i Tandsjöborg, Hamra, finns ett härbre från 1716.

Gullberg på Alfta finnskog

Under byvandringen genom Gullberg berättade Ingvor Eriksson, född och uppväxt i byn, om de olika gårdarna och om människorna som bott där. I den äldsta gården "Gårds" fick vi se ett unikum; nedsättningsbrevet från 1613 finns bevarat i original. Lyckligtvis räddades kassaskåpet som det låg i, ur boningshuset då det brann 1937. I "Gårds" ådrog sig också gårdens loppis ett visst intresse.

Nedsättningsbrev rörande Gullberg från 1613.

Finnsammare lyssnar intensivt, foto Jan-Erik Björk

Många av gårdarna i Gullberg har stora boningshus, byggda runt 1860. Här har funnits skola och affär och det fanns också tidigt bil i byn som haft runt 100 invånare som mest. I dag finns tre hushåll med åretruntboende i byn.

Gårdar i Gullberg, foto Jan-Erik Björk

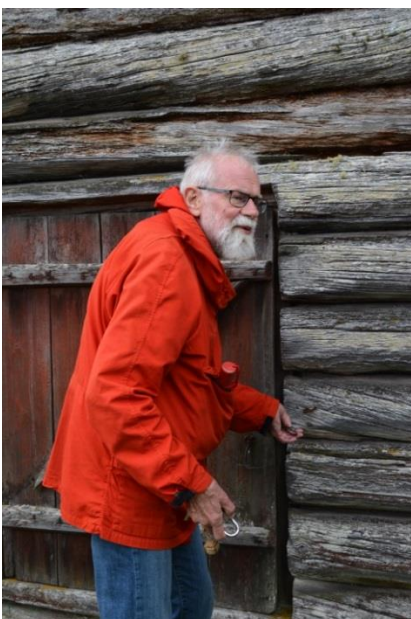
Dagen avrundades med en god middag på Gläntan och trevlig samvaro där samtalsämnena ofta nog hade skogsfinnsk karaktär.

Rättviks finnmark

Efter lördagens frukost gav Stig Welinder oss en introduktion till Rättviks finnmark och till sin bok *Rättviks finnmark på 1600-talet*. Rättviksfinnarna etablerade sig i det flitigt nyttjade utmarksområdet i socknens nordöstra del. Här finns finnbyarna Bingsjö och Finnbacka samt Dalstuga och det gamla bruket Dådran med svenskt ursprung.

Enligt en tradition skall Finnbacka ha anlagts 1613. Även 1616 nämns som första årtal för Rättviks finnmark. Det första kända nedsättningsbrevet utfärdades dock 1626 för Erik Andersson, som återvände till Finland och överlät hemmanet till brodern Mårten. I Finnbacka nämns 1628 Erik Jonsson samt Anders Olofsson. Med tiden etablerades flera hushåll i byarna där också åtskilliga lösfinnar uppehöll sig.

Efter Stigs inledning gav vi oss iväg mot Bingsjö. På inrådan av dem av oss som hade koll på väderleken, gjordes en välkommen rockad i programmet. Byvandringen i Bingsjö företogs därför under förmiddagen då det fortfarande rådde uppehållsväder. Under Stigs guidning fick vi både höra om byns skogsfinnska ursprung och om spelmännen och den årliga spelmansstämman som givit det nutida Bingsjö dess karaktär.

Stig Welinder låser upp dörren till rian vid Klockargården i Bingsjö, foto Jan-Erik Björk

Bingsjö

Klockargårdens rian, dendrokronologiskt daterad till 1753, blev ordentligt avsynad både in- och utvändigt. Aborrhgården (traditionen föreskriver denna stavning) skall ha tagits upp av Knut Karlsson från Grannäs i Alfta finnskog. Enligt C A Gottlund som kom till Bingsjö på sin resa 1817 tillhörde han släkten Makkoinen.

Vi rundade Pekkosgården där en av byns välkända spelmannsläkter har sitt ursprung och kom ned till Danielsgården med imponerande väggmålningar av Winter Carl Hansson och Elias Ersson. Har manne en skogsfinne stått modell för målarens version av Bibelns Lasarus? Gården ägs i dag av en stiftelse. Sommartid hålls den öppen för besökare och konstnärer av olika slag kan söka vistelsestipendier i gården.

Till vänster Livets trappa.
Foto Jan-Erik Björk

Till höger Bibelns Lasarus,
i form av en skogsfinne?

Dalstuga och Finnbacka

Dagens regnväder drog in över byn precis när det var dags för lunch i bystugan. Efter måltiden gjorde vi en tur till Dalstuga och Finnbacka. Dalstuga ligger vid sjön Amungens strand. Här fanns gästgiveri och byn var en gång i tiden inkörsport till Dalarna för många resenärer från Hälsingland. I Finnbacka ligger de äldsta gårdarna på södra sidan om den högt belägna Hälltjärn. Det nutida bynamnet började användas först på 1750-talet. Tidigare sade man Hällstensåsen eller Backa (Backan, Backa torp).

Rörliga fäder och lokala traditioner

Åter i värmen i bystugan fick vi höra Kerstin Cassel från Södertörns högskola. I sin föreläsning om folkvandringar och människor i rörelse framhöll hon att människor, idéer och varor alltid varit i rörelse. Därmed breddade hon perspektivet och satte in den skogsfinska mobiliteten i en global kontext.

Kerstin Cassel.

Bilden visar att det kanske är rörligheten som främst karakteriserar människan. Foto Jan-Erik Björk

Före middagen kunde de som ville besöka någon intressant plats i byns närhet: Björnskalleudden, Trollstenen eller rian vid Grällsgården. Jag valde Trollstenen där finnen Toivakka enligt sägnen skall ha

bosatt sig med sin familj sedan trolen flyttat ut. Liksom Gottlund kunde vi dock konstatera att utrymmet nog var i minsta laget.

Björnskalleudden foto Jan-Erik Björk

Efter en läcker middag i den välfyllda bystugan gick vi över till kyrkan, där PeO Österholm berättade om bingsjöspelmännen genom tiderna och presenterade de låtar som spelades av Lars Ljunggren på fiol och Walters Börje Edenius på orgel och piano. Kanske var det växlingen mellan byns relativt avskilda läge och de influenser utifrån som ändå inte saknades, som gav de många och mycket drivna spelmännen från Bingsjö en så speciell och omtyckt stil. För kvällens andakt stod diakonen Ewa Hall Aldegren.

Mångsidiga skogsbor

Söndag morgon bjöd på en föreläsning av Magnus Elfwendahl, stadsantikvarie i Uppsala. Han har deltagit i projektet Skogsfinsk arkeologi som letts av Stig Welinder och han talade nu om hur arkeologin kan bidra till förståelsen av den skogsfinska materiella kulturen. De fynd som gjorts visar, tillsammans med andra källor och med hjälp av olika analysmetoder, att skogsområdets ekonomi var mer diversifierad och att den hade större spännvidd än den i odlingsbygderna, oavsett om man var svensk eller finne.

Magnus Elfwendahl

Keramikens många sidor

Arkeologin bidrar med infor. om skogsfinsk kultur

Därefter vidtog FINNSAMs årsmöte där de sedvanliga punkterna raskt klubbades under Bo Hanssons flinka ledning. Protokollat återfinns på annan plats i detta blad.

Nytt på Finnskogsmuseet

Några deltagare bröt upp direkt efter lunch men flertalet åkte vidare till Finnskogsmuseet i Alfta för en förhandsvisning av de ny upprustade lokalerna och den nya, omarbetade utställningen. Vi bevistade också museets återinvigning med medverkan bl. a av Olle Westling och Gunnar Ärnström. Lars-Olof Herou förmedlade FINNSAMs lyckönskningar till Maths Östberg och överräckte FINNSAMs gåva i form av en grundplåt för nya inköp till museets bibliotek.

Svepask, Finnskogsmuseet

Föremål från Finnskogsmuseet

Tack – vi ses!

Avslutningsvis vill vi rikta ett varmt tack till arrangörgruppen för en väl planerad och genomförd konferens, till personalen vid Gläntan och Bingsjö bystuga för god mat och fin service, till alla deltagare för god gemenskap och trevlig stämning. Sist men inte minst skall våra sponsorer, Kungliga Patriotiska Sällskapet, Ovanåkers kommun och Alfta-Ovanåkers församling, ha ett stort tack för att ni bidrog till lyckade och trivsamma dagar i Alfta-Rättvik. Även ett stort tack till Letterstedtska Föreningen som stöder Finnskogsmuseets bibliotek samt Kulturfonden för Sverige och Finland. Nu ser vi fram mot höstens konferens i Gräsmark – väl mött!

Delsbo i juni 2015

Eva Jernqvist

Edsbyn & Alfta
Ovanåkers kommun

Svenska kyrkan
ALFTA-OVANÅKER

Kungl. Patriotiska Sällskapet

**LETTERSTEDTSKA
FÖRENINGEN**

**FONDEN SVERIGE
FINLAND**